

עדות ביהוסף שמו בצאתו [מבית האסורים, יא-ב לשלוט] על ארץ מצרים". וגו'.

כלומר, באותו היום [בראש השנה] הוציא ה' את יוסף למשול על ארץ מצרים. (299)

שנינו בברייתא: **בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים**, לדברי הכל.

ומביאה הגמרא מקור לדבר:

כתיב הכא בענין שיעבוד מצרים [שמות ו]: **"והוצאתי אתכם מתחת פבלות מצרים"**.

וכתיב התם בתהילים, בהמשך הפסוק: **"תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו"**. עדות ביהוסף שמו. הסירותי מפבל שכמו".

מכאן שהוסר הסבל של שיעבוד מצרים בראש השנה. (300)

שנינו בברייתא: רבי אליעזר אומר, בניסן נגאלו ממצרים, בתשרי עתידין להגאל לעתיד לבוא.

ומביאה הגמרא את המקור לדבריו:

בניסן נגאלו — **כדאיתא!** כמו שמפורש בתורה בענין יציאת מצרים.

בתשרי עתידין ליגאל — **אתיא** למדים זאת בגזרה שוה **"שופר שופר"**:

כתיב הכא [בתהילים שם]: **"תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו"**, בחג ראש השנה.

וכתיב בחנה [שמואל — א א, יט]: **"ויזכרה ה"**.

ואתיא, ולמדים את הזכירה שנאמרה ברחל ובחנה בגזירה שוה של **"זכירה זכירה"** מראש השנה. **דכתיב** [ויקרא כג] בראש השנה **"שבתון זכרון תרועה"**.

וכשם שהזכירה האמורה כאן היא בראש השנה, אף הזכירה שאמורה ברחל וחנה היתה בראש השנה.

ומנין שאף שרה נפקדה בראש השנה?

דבר זה נלמד בגזירה שוה **"פקידה פקידה"**:

כתיב בחנה [שמואל — א ב]: **"כי פקד ה' את חנה"**.

וכתיב בשרה [בראשית כא]: **"וה' פקד את שרה"**.

וכשם שחנה נפקדה בראש השנה [כדלעיל], אף שרה נפקדה בראש השנה.

שנינו בברייתא: **בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין** [לדברי הכל].

והוינן בה: **מנלן?**

ומשנינן: **דכתיב** [תהלים פא]: **"תקעו בחדש [בראש חדש] שופר, בכסה ליום חגנו** [בחג של ראש השנה שהלבנה מכוסה בו]. (298) **כי חק לישראל הוא**, משפט לאלהי יעקב".

298. כדלעיל דף ח א — ב.

299. "עדות" הוא מלשון "עדי" [ענק זהב]. כלומר, שבאותו הזמן נתן פרעה עדי זהב בצואר יוסף כמו שנאמר [בראשית מא]: "וישם רביד

הזהב על צוארו". [אבן עזרא בפירוש שני ומצודות. אבל הרד"ק פירש את הפסוק באופן אחר על פי פשוטו של מקרא].

300. עיין מהרש"א בחדושי אגדות.

שנינו בברייתא לעיל, שרבי אליעזר ורבי יהושע נחלקו מתי נברא העולם: לדעת רבי אליעזר העולם נברא בתשרי. ואילו לדעת רבי יהושע העולם נברא בניסן.

ומאחר שנחלקו בענין בריאת העולם. לכן, אָזְדוּ לטַעַמֵיהוּ, נחלקו והלכו לשיטתם אף בענין זמן המבול, כדלהלן: (302)

דתניא: נאמר [בראשית ז יא] בענין המבול: **"בשנת שש מאות שנה לחי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש, ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבות השמים נפתחו"** [והתחיל המבול].

ונחלקו רבי יהושע ורבי אליעזר מה הוא היום ה"שבעה עשר יום לחדש השני" שהוזכר בפסוק?

רבי יהושע אומר:

מאחר והעולם נברא [לדעתו] בניסן, לכן החדש השני המוזכר בנח, הוא החדש

וכתיב התם [ישעיה כז] בענין הגאולה לעתיד לבוא: **"ביום ההוא יתקע בשופר גדול"**.

כשם שתקיעת השופר האמורה בתהילים [שם] היא בראש השנה, אף תקיעת שופר האמורה בגאולה שלעתיד לבוא, היא בראש השנה.

שנינו בברייתא: **רבי יהושע אומר: בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל.**

והוינן בה: מנלן הא?

ומשנינן: **אמר קרא** [שמות יב] בענין ליל פסח, **"ליל שימורים"**. ללמדך, כי זה הוא הליל המשומר ובא לגאולה, **מששת ימי בראשית**.

ואידך, רבי אליעזר, הסובר שבתשרי עתידין להגאל, מפרש את המקרא **"ליל שימורים"**, שהוא לילה המשומר ובא בכל הדורות מן המזיקין. (301)

302. רש"י האריך מאד בהסבר הגמרא כאן, ודבריו קשים, ואף המהרש"א התקשה בדבריו.

ונבאר את דברי רש"י [כפי הנלענ"ד].

הגמרא אומרת שרבי אליעזר ורבי יהושע "אָזְדוּ לטַעַמֵיהוּ". כלומר, לדעת רבי אליעזר שבתשרי נברא העולם, מנין שנות הדורות שלפני יציאת מצרים נמנה מתשרי.

ולפי זה המבול התחיל ב"ז חשוך. שהרי נאמר: **"בשנת שש מאות שנה לחי נח בחדש 'השני' בשבעה עשר יום לחדש"**, והשני לתשרי הוא מרחשוון.

והוקשה לרש"י: מנין למדה הגמרא שלדעת רבי אליעזר מנין שנות הדורות נמנה מתשרי?

301. מטעם זה כתב הרמ"א [או"ח תפא ב] שנוהגים שלא לקרוא בקריאת שמע שעל המיטה את כל הפסוקים שקוראים בכל הלילות אלא את קריאת שמע בלבד [ואף ברכת המפיל. אחרונים]. והטור [בסימן תפז] הביא שיש נוהגים שלא לברך ברכת מעין שבע בליל ראשון של פסח שחל בשבת. מפני שברכה זו נתקנה למאחרים בתפילתם שלא יזיקום המזיקים. [אם ישארו לבדם בבית הכנסת] ולילה זה משומר מן המזיקין.

ובגמרא [פסחים קט ב] אמרינן, שתקנו 4 כוסות ולא חששו ל"זוגות" מפני שלילה זה משומר מן המזיקין.

שאתרי חודש ניסן, היות ובניסן מתחיל מנין שנות כל הדורות.

הלכך, אותו היום שהחל בו המבול — י"ז באייר היה, שהוא החדש השני מניסן.

הרי אפשר לומר ששנות הדורות נמנים מניסן, והטעם שרבי אליעזר אמר שהחדש השני הוא חשון, זהו משום שחשון הוא החדש השני לתשרי שבו נגזר הדין של אנשי דור המבול [כפי שמבואר בגמרא להלן יב א]!

[ובזה מיושבת תמיהת המהרש"א].

ולכן רש"י טרח להוכיח שבעל כרחך לדעת רבי אליעזר מנין שנות הדורות מתחיל בתשרי כדלהלן:

בזמן שהמים חרבו נאמר: "ויהי באחת ושש מאות שנה... חרבו המים". ובכל המאורעות שקדמו לזה לא נאמר "בשנת אחת ושש מאות". משמע שכל המאורעות שקדמו לזה עדיין היו בשנת שש מאות שבה התחיל המבול.

ולפני שהמים חרבו נאמר [בראשית ח ג—ד]: "וישובו המים מעל הארץ, הלוך ושוב... ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי ארט". ומאחר שלא נאמר כאן "ותנח התבה באחת ושש מאות שנה" בחדש השביעי" משמע שאותו חדש שביעי עדיין היה בשנת השש מאות שבה התחיל המבול, ואותו חדש שביעי הוא סיון שהוא שביעי לכסלו שבו הפסיקו הגשמים [כפי שיבואר להלן] לדעת רבי אליעזר.

ומכאן יש להוכיח שמנין שנות הדורות נמנה [לדעת רבי אליעזר] מתשרי, שהרי אם נמנה מניסן, יש להקשות: הרי בחדש השביעי הנ"ל שהוא סיון כבר נכנסה שנת האחת ושש מאות, [שהיא מתחילה בניסן], ואם כן מדוע לא נאמר "באחת ושש מאות שנה בחדש השביעי"?

ומכאן שאף מנין שנות הדורות אינו נמנה אלא מתשרי, [וממילא החדש השביעי הוא בשנת השש מאות].

רש"י טרח להוכיח שהחדש השביעי שבו

נראו ראשי ההרים היה סיון. כדלהלן: [ואף על פי שגם אם היינו אומרים שהוא ניסן שהינו שביעי לדין, לכאורה יש להוכיח שהשנים אינן נמנות מניסן. ממה שלא נאמר בו "באחת ושש מאות שנה". נראה, שאם השביעי היה ניסן, יש מקום לומר שאף על פי שהשנים נמנות מניסן, בכל זאת לא נאמר "באחת ושש מאות שנה" מפני שיום אחד בשנה אינו חשוב שנה, וכדעת רבי אליעזר לעיל דף י', אבל מאחר שהחדש השביעי הוא סיון, הרי לדברי הכל שלשים יום בשנה חשובים שנה, ואם כן אילו השנים היו נמנות מניסן היה הכתוב צריך לומר "באחת ושש מאות שנה"].

א. אין לומר שהוא השביעי למנין החדשים דהיינו [לדעת רבי אליעזר] ניסן, שהרי מבואר בתורה שהמבול ירד 40 יום, ואחר כך המים התגברו 150 יום, ובסך סך הכל 190 יום. ומכאן ואילך המים התמעטו עד שנאמר "ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי ארט". ואותם 190 יום של תגבורת המים הם יותר מששה חדשים. נמצא שהמים התחילו לחסור באחד בסיון. [ואין לומר שאותו חדש השביעי שהתבה נחה בו היה בניסן]!

ב. גם אין לומר שאותו החדש היה אייר שהוא שביעי להתחלת הגשמים שהרי המים התחילו לחסור באחד בסיון [וכנ"ל]!

ובעל כרחך שהתבה נחה על הרי ארט בי"ז בסיון, שהוא שביעי להפסקת הגשמים.

[ההרים עצמם נראו רק בחדש העשירי כמבואר בתורה. ואותו חדש עשירי הוא אב שהוא עשירי לירידת הגשמים. כפי שהוכיח רש"י על התורה. והתבה נחה על הרי ארט כבר בסיון, מפני שהיא היתה משוקעת במים 11 אמות.

[ג]: "בעצם היום הזה בא נח אל התבה". ונח נכנס לתיבה רק כאשר ירדו המים והכריחוהו להכנס לתיבה, שנאמר [שם פסוק ז]: "ויבא נח אל התבה מפני מי המבול". מכאן שהמבול ירד ביום.

וכיצד הביא הקדוש ברוך הוא את המבול? נטל שני כוכבים ממזל כימה, שהוא זנבו של מזל טלה, שיש בו הרבה כוכבים, ונעשה נקב בשמים. ודרכו ירדו המים לארץ. (304)

והוא יום שמזל כימה, זנב מזל טלה (303) — שוקע ביום מתחת לארץ.

ואף מעיינות מתמעטין באייר, שהרי כבר כלתה עונת הגשמים.

ומתוך ששינו אנשי דור המבול את מעשיהן, מטוב לרע — שינה הקדוש ברוך הוא עליהם את מעשה בראשית, בשני דברים:

א. המבול ירד ביום. שהרי נאמר [בראשית ז

מחמת אור החמה].

כל מזל שוהה מתחילת עלייתו [מעל הקרקע] ועד סוף עלייתו מעט יותר משעתיים. [ראה תוספות מהרש"א, רש"ש, ותשובת חות יאיר סימן ריט].

מזל ניסן הוא טלה, מפני שבתחילת הבוקר בניסן עולה מזל טלה. ומזל אייר הוא שור — מפני שבתחילת הבוקר באייר עולה מזל שור. וכן סדר כל המזלות.

וזה סדר המזלות בבוקר של אייר:

בבוקר עולה מזל שור, ושעתיים קודם לכן [סוף הלילה] כבר עלה מזל טלה, נמצא שכל היום הוא הולך לקראת שקיעתו. עד שהוא שוקע בסוף השעה העשירית, [שהרי מהלך כל מזל כשעתיים]. ולזה הברייתא קוראת — "יום שמזל כימה שוקע ביום". רש"י. [תוספות מפרשים להיפך. עיין בדבריהם. ועיין בהגהה על רש"י בסוף המסכת לה א שפירש באופן אחר]. להלן יבואר מה איכפת לנו מה עושה מזל כימה ביום.

304. מדברי הגמרא כאן נראה שהמזלות קבועים בגלגל הנקרא "רקיע". ומעליו יש מים. שנאמר (בראשית א): "ויעש אלקים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מעל הרקיע ובין המים אשר מתחת לרקיע". ועל ידי שהוציא הקב"ה שני

שהרי נאמר "חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכוסו ההרים". מכאן שהמים היו 15 אמה מעל ההרים. ומאחר שמאחד בסיון [שבו התחילו המים להתחסר] ועד אחד באב [שבו נראו ראשי ההרים] יש שישים יום. נמצא שהמים חסרו אמה במשך 4 ימים. [60:15=4]. והרי התיבה נחה ב"ז סיון כלומר אחר 16 יום שהמים חסרו 4 אמות. נמצא שהתבה היתה משוקעת 11 אמה במים].

רש"י מביא פירוש נוסף בגמרא ותמה עליו. [ועיין מהרש"א ורש"ש].

303. יש 12 מזלות, שהם 12 קבוצות כוכבים הקבועים בגלגל הרקיע. וזה סדרן: [שרטוט המזלות בסוף הספר]

טלה. שור. תאומים. סרטן. אריה. בתולה. מאזנים. עקרב. קשת. גדי. דלי. דגים ובראשי תיבות: טש"ת, סא"ב, מע"ק, גד"ד.

וגלגל החמה [גלגל הרקיע שבו קבועה החמה], עגול הוא, חציו נראה מעל הקרקע וחציו מתחת הקרקע. נמצא שתמיד ששה מזלות נראים מעל הקרקע, וששה אינם נראים כי הם מתחת לקרקע.

בכל יום ויום עולים כל המזלות מעל הקרקע על פני רקיע השמים, ששה מהם עולים ביום, וששה בלילה [העולים ביום אינם נראים לעיננו

והוא יום שמזל כימה עולה ביום מעל הארץ. (307)

ואף המעיינות מתגברים במרחשון, שהרי אז היא עונת הגשמים. הלכך, לא הוצרך הקדוש ברוך הוא לשנות את מעשה בראשית ולהעלות את כימה ביום. (308) ואף לא הוצרך להגביר את המעיינות. שהרי מזל כימה עולה במרחשון ביום, ואף המעיינות מתגברים באותו הזמן.

ומתוך ששינוי אנשי דור המבול את מעשיהם יב-א — שינה הקדוש ברוך הוא עליהם את מעשה בראשית. והגמרא להלן תבאר במה שינה ה' את מעשה בראשית.

והעלה את מזל כימה ביום. ונטל שני כוכבים מכימה, ונעשה נקב בשמים. ודרך אותו הנקב הביא הקדוש ברוך הוא מבול לעולם.

ומאחר שבי"ז אייר מזל כימה הוא מתחת לארץ, (305) הוצרך הקדוש ברוך הוא לשנות ממעשה בראשית, והעלה את מזל כימה ביום.

ונטל שני כוכבים מכימה, ונעשה נקב בשמים. ודרך אותו הנקב הביא הקדוש ברוך הוא מבול לעולם.

ב. בי"ז אייר המעיינות מתמעטים. (306) ושינה הקדוש ברוך הוא את מעשה בראשית, והתגברו המעיינות, ושטפום.

רבי אליעזר אומר:

מאחר שהעולם נברא [לדעתו] בתשרי, לכן החדש השני המוזכר בפסוק נמנה החל מתשרי, שבו מתחיל מנין שנות כל הדורות.

הלכך, אותו היום "בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש" שהתחיל המבול — י"ז במרחשון היה [שהוא החדש השני מתשרי].

306. [לדעת תוספות שבהערה הקודמת. באייר המעיינות מתרבים עיין שם]

307. מזל חשון הוא עקרב. מפני שבחשון בבקר עולה מזל עקרב מעל הקרקע.

נמצא שמזל טלה עולה בשעתיים האחרונות ביום [שהרי עקרב עולה בשעתיים הראשונות. ואחריו יש עוד ארבע מזלות לפני הטלה. נמצא שיש לפני חמש מזלות שמשך עלייתם 10 שעות].

308. לעיל בהערה 305 הבאנו שתוספות גרסו להיפך. ולדבריהם, לדעת רבי אליעזר היה צורך לשנות את מעשה בראשית מפני שמזל טלה אינו נראה עד סוף היום. [זנכו שהוא בסוף המזל,

כוכבים מן הרקיע [מתוך מזל כימה שבו כוכבים רבים]. נעשה נקב ברקיע ודרכו ירדו המים אשר מעל הרקיע אל הארץ וירד המבול. [ועיין רמב"ם יסודי התורה ג א].

305. קשה: אמנם מזל כימה הולך לכיוון השקיעה כל היום [עד שבסוף שעה עשירית הוא שוקע] אבל מכל מקום הוא נראה כל היום על פני הרקיע מלבד בשתי השעות האחרונות שביום! ואם כן מדוע היה צורך לשנות את סדרי בראשית?

ונראה שזה הוקשה לתוספות, ומטעם זה הם גורסים בגמרא להיפך. שלדעת רבי יהושע מזל כימה עולה ביום. ולא היה צורך לשנות סדרי בראשית בזה. [ואדרבה לרבי אליעזר מזל כימה שוקע ביום]. ועיין בדבריהם.